

KUR'AN BÜTÜNLÜĞÜ İÇİNDE İNSANIN SERVET VE MAL KARŞISINDAKİ KONUMU

Şehmus DEMİR (*)

ÖZET

Kur'an, mal sevgisi (Adiyat, 100/8) ve mala karşı aşırı düşkünlüğün (İsra, 17/100) insan yapısında bulunan özellikler olduğuna vurguda bulunmuş ve insan yapısında bulunan bu özellikleri dikkate alarak, insanın servet ve malla olan ilişkisini belirli ilkeler çerçevesine yerleştirmiştir. Kur'an, iyilik ve kötülükü mal ve servetin doğasında aramak yerine, bireyin servetle olan ilişkisi boyutunda ele almıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, mal, evren, mülkiyet

ABSTRACT

The Status of Man against Welt in The Qur'an's Entirety

Qur'an accepts that there is the inclination for personal interest in human nature; "the love of welt" (Adiyat, 100/8) and "man was ever grudging" (İsra, 17/100). Account of these natural tendencies the man's relation with welt is channelled into definite routes under the meta - economic pressure of Qur'anic principles. Qur'an expressed that the goodness and evilness not in the welt itself, but in man's relation with welt.

Key Words: Qur'an, welt, Universe, proprietorship

*) Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Servet ve malın, insan açısından büyük ölçüde önem ve değerinin olduğu bilinen bir husustur. Kur'an'ın ve onun açıklayıcısı konumunda bulunan hadislerin, insanın servet ve malla olan ilişkisinin hangi düzlemde gerçekleşmesi gerektiği ile ilgili ortaya koydukları gerçekler, müslüman bireyin bu alandaki duruşunu belirlemesi açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle, mal, servet ve genel anlamda insanın hizmetine sunulan nimetler karşısında takınılması gereken tavır ve bunlardan faydalanılırken kabul edilmesi gereken temel ölçüyü belirlemek gerekmektedir.

Kur'an'ı Kerim'de evrenin bütünüünün insan için yaratıldığı farklı ifadelerle birçok yerde vurgulanır: "*Yeryüzünde olanların hepsini sizin için yaratan O'dur.*"¹ ayetinden hareketle müfessirler, 'eşyada aslanan ibahedir'² temel prensibine varmışlardır. Buna göre, yasaklığına delil teşkil edecek nitelikte bir hüküm bulunmadıkça kainatta var olan her nimetten gönül rahatlığıyla faydalanılabilir³. Faydalanma imkanını engelleyip yasaklamaya kimsenin hakkı bulunmamaktadır. Zira Yüce Allah, helal ve meşru kıldığı bir şeyi haram etme yetkisini hiç kimseye vermediğini şu ifadelerle belirtmektedir: "*Ey inananlar! Allah'ın size helal ettiği temiz şeyleri haram kılmayın, hududu aşmayın, doğrusu Allah aşırı gidenleri sevmez. Allah'ın size verdiği rızıktan temiz ve helal olarak yiyin. İnanmadığınız Allah'tan sakının!*"⁴ Kur'an'ın birçok yerinde, 'hayr', 'tayyibat'⁵ gibi övücü nitelikteki kavramlarla ifade edilmesi, malın aslında kötü değil, iyi olduğunun kanıtıdır.

Cahiliye döneminde hac aylarında panayırlar kurulur ve hac ibadetiyle birlikte ticari faaliyetler de yapılırdı. Sahabilerden bir kısmı, hac aylarında ticaretle uğraşmanın cahiliye adetlerinden olduğunu, zira hac farzasının uhrevi bir ibadet olması nedeniyle, dünyevi amel ve menfaatlerin uhrevi ibadetlerle bir arada yapılamayacağını ve bundan dolayı da hac aylarında ticari faaliyetlerde bulunup kazanç elde etmeye çalışmanın günah olduğunu düşünmekteydiler. Yüce Allah bu düşüncüyü ortadan kaldırmak ve haccın adabı dışına çıkılmadığı müddetçe ticaretle uğraşıp kazanç elde edilebileceği düşüncesini müslümanların zihnine yerleştirmek amacıyla; "*Hac mevsiminde ticaret yaparak Rabbinizden gelecek bir lütuf ve keremi (fadl) aramanızda size herhangi bir günah yoktur.*" (Bakara, 2/198) ayetini indirmiştir⁶. Ayrıca ifade edilmesi gereken bir husus, ayette geçen 'fadl' kelimesinden ticaretin kastedildiği konusunda müfessirlerin çoğunluğunun fikir birliği⁷ içerisinde olduğudur.

1) Bakara, 2/29; Ayrıca bk. Lokman, 31/20.

2) Abduh, Muhammed - Rıza, Reşid, *Tefsiru'l-Menar*, Mektebetu'l-Kahire, Mısır 1954, I, 247.

3) Kur'an'da haram olduğuna hükmedilen şeyler için bk. Bakara, 2/173; Maide, 5/3,90; En'am, 6/145.

4) Maide, 5/87-88; Ayrıca bk. A'raf, 7/32; En'am, 6/140; Yunus, 10/59.

5) Sözelimi bk. Bakara, 2/172, 180, 198, 215, 267, 272; Nisa, 4/32; Adiyat, 100/8.

6) Bk. İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 1969, I,239.

7) Razi, Fahrüddin Muhammed b. Ömer, *Mefatihü'l-Ğayb*, Matbaatu'l-Behiyye, Mısır 1938, V,187; Kurtubi, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Cami' li Ahkâmi'l-Kur'an*, Daru'l-Kutubi'l-Arabi, Mısır 1967, II,413; Bursevi, İsmail Hakkı, *Ruhu'l-Beyan*, Eser Yay., İstanbul 1969, I,316; Şevkani,

"Allah'ın geçiminize dayanak (kıyam) kıldığı mallarınızı aklı ermezlere vermeyin." (Nisa, 4/5) ayetinde ise mal, 'kıyam' tabiriyle ifade edilir. Bu da malın birincil derecede gaye olmaması şartıyla iyi bir değer olduğunun kanıtıdır⁸. Zira mal, bireyi ve toplumu zulüm, esaret, sefalet ve yoksulluğa karşı koruyucu nitelikte bir unsurdur. Bu nedenle malın iyi korunması, yerli yerinde, israfa sapmadan kullanılması ve çoğaltılması için gerekli müdahale ve çalışmaların yapılması gerekmektedir⁹. Allah Rasulü (s.a.), müslüman bireyin İslami çerçeve dahilinde kazanıp kullandığı malını zulmen kendisinden almak isteyen kimseye karşı direnmesi ve bu direnme neticesinde ölmesi halinde şahadet mertebesine ulaşacağını; "*Malını muhafaza uğrunda öldürülen kimse şehittir.*"¹⁰ şeklinde veciz bir üslub ile belirtmiştir.

Ticaret, mal - mülk edinme ve zenginlik, ferdin maneviyatla olan bağlarını koparmasına neden olmaması ve ibadete engel teşkil etmemesi şartıyla teşvik edilmiştir. Nitekim; "*Namaz bitince yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan (fadl) isteyin. Allah'ı çok zikredin, umulur ki kurtuluşa erersiniz.*" (Cuma, 62/10) buyurulmuştur. Ayette geçen 'fadl' (lütf) ifadesi, ticaret ve dünyevi rızık isteme manasına kullanılmıştır¹¹. Özellikle bu kavramın seçilmiş olması, mala ve servete verilen değer anlaşılmaması açısından önemlidir.

Allah Rasulü de (s.a.), iki kişiden başkasına gıpta edilemeyeceğini, bunlardan birincisinin, malını hak yolunda harcayan kimse olduğunu¹² ifade ederek, malı harcamanın önemine vurguda bulunmuştur. Ancak bu harcamanın yapılabilmesi için de malın varlığının şart olduğu bilinen bir husustur.

Servet elde etmek, dünya metandan faydalanmak, insan fitratında var olan bir olgudur. Kur'an-ı Kerim bu olguyu; "*O (insan), mal sevgisine aşırı derecede düşkündür.*" (Adiyat, 100/8) şeklinde tanımlanmıştır. Allah Rasulü (s.a.) de aynı konuya işaret ederek; "*Ademoğlunun iki vadi dolusu malı olsa üçüncüsünü ister, Ademoğlunun karnını ancak toprak doldurur. Tevbe edenin tevbesini Allah kabul eder.*"¹³ buyurmuş ve ayetle paralel bir yaklaşım sergilemiştir.

Muhammed b. Ali b. Muhammed, Fethu'l-Kadir, Mısır 1964, I,201; Alusi, Ebu'l-Fadl Şihabuddin Mahmud, *Ruhu'l-Meani fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim ve's-Seb'i'l-Mesani*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabiyye, Beyrut, ts., II,86; Kasımi, Muhammed Cemaluddin, *Mehasinu'l-Te'vil*, Daru İhyai'l-Kutubi'l-Arabiyye, Mısır 1957; III, 495-496; Abduh - Rıza, II, 230, Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşr., İstanbul 1988, I, 348.

8) Beşer, Faruk, *İslamda Zenginlik ve Fakirlik Kavramları*, Seha Yay., İstanbul 1991, s. 7.

9) Bk. Taberi, Muhammed b. Cerir, *Cami'u'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'an*, Matbaatu İsa Babi'l-Halebi, Mısır 1968, IV, 49.

10) Buhari, Muhammed b. İsmail, *Sahih*, Daru İbn Kesir, Beyrut 1990, Mezalim, 33.

11) Razi, IX, 29.

12) Buhari, İlim, 15, Zekat, 5, Ahkam, 3, İ'tisam, 13.

13) Buhari, Rikak, 10; Müslim, Ebu Huseyn b. Haccac, *Sahih*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut 1972, Zekat, 116; İbn Hanbel, Ahmed, *Musned*, Daru Sadır, Beyrut, ts., III, 247, 341, V,219; Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *Sunen*, Kahire, 1937, Zühed, 27.

Hristiyanlıkta ise, durum farklı olmuş ve Kur'an'ın öngördüğü yaklaşımın dışında bir bakış açısı temel hareket noktası edinilmiştir. Zira Hristiyanlıkta mal ve servet mutlak kötü olarak kabul edilmiştir. Bunu anlamak için elde mevcut İncil metnine göz atmak yeterli olacaktır. Zira İncil'de insanın servet ve mala karşı oldukça mesafeli durması gerektiği ile ilgili birçok pasaj bulunmaktadır. Bunlardan birinde; "İsa etrafına bakıp şakirtlerine dedi: Serveti olanlar Allah'ın melekutuna ne kadar güçlülükle gireceklerdir! Şakirtler onun sözlerine şaştlar. Fakat İsa yine cevap verip onlara dedi: Çocuklar, Allah'ın melekutuna girmek ne güçtür! Devenin iğne deliğinden geçmesi, zengin adamın Allah'ın melekutuna girmesinden daha kolaydır. Birbirlerine; öyle ise kim kurtulabilir? diyerek, pekçok şaştlar. İsa onlara bakıp dedi: İnsan indinde bu imkansızdır, fakat Allah indinde değil. Zira Allah indinde herşey mümkündür. Petrus ona: İşte, biz herşeyi bıraktık, ve senin ardınca geldik, demeye başladı."¹⁴ denilmektedir. Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere, servet ve mal İncil'de kötülenerek, dini alanın dışına itilmiştir. Servet ve mal edinen kimsenin Allah'a ulaşmasının adeta imkansız olduğu vurgulanmıştır. Hristiyanlığın tarihi süreç içerisinde geçirmiş olduğu değişimler, Ortaçağ boyunca servet ve malın mutlak kötü olarak kabul edilişi, ancak kilise mensuplarının hükümdar ve zenginlerin yaşantılarını gölgede bırakacak ölçüde mal ve servete yönelmeleri, ortaçağ sonrasında reformasyon hareketi ve onun bir ürünü diye nitelendirilebilecek olan protestanlık ve sonrası hareketlenmelerle farklı birçok yaklaşımın meydana gelmesi ve benzeri ayrıntılara girmemizin bir makalenin sınırlarını fazlasıyla zorlayacağı açıktır. Ancak burada önemle belirtilmesi gereken husus, Hristiyanlığın kutsal kitabında 'kötü' lüğün insanın servet ve malla olan olumsuz ilişkileri üzerine değil, mutlak anlamda servet ve mala atfedilmiş olmasıdır. Başka bir ifadeyle, insanın servet ve malla olan ilişkisi ne düzeyde olursa olsun yine de servet ve mal sahibi olmak kötü olarak kabul edilmiştir.

Ortaçağ sonrası dönemde Batıda egemen olan ve diğer bölge ve kültürlerle de etki eden kapitalist anlayışta ise sermaye birikimi ve kar esas olduğundan, bu çerçevede her şey metalaştırılmış, mal adeta kutsanarak, serveti elde etmede mutlak hürriyet ilkesi getirilmiştir. Sermaye toplumsal sistemin bir unsuru iken, sistemin tümü haline gelmiştir¹⁵.

Özetle, tarihi süreç içerisinde Hristiyanlık, insanda tabii olarak var olan bir duyguyu yok etmeyi hedeflemiş, kapitalizm ise, maddenin imtiyaz aracı haline gelmesine, insanlar arasında maddi düzeyde uçurumların oluşmasına ve bu nedenle sınıfsal çatışmaların meydana gelmesine neden olmuştur. İslam dini ise fitrat dini olduğundan, insanda tabii olarak var olan mala karşı arzu içerisinde olma duygusunu ne köreltip yok etmeyi ve ne de ona mutlak hürriyet tanımayı kabul etmiştir. Kur'an'ın iyilik ve kötülüğü mal ve servetin doğasında aramak yerine, bireyin servetle olan ilişkisi boyutunda ele alması ve konuya bir izafilik kazandırması¹⁶, bunun açık bir göstergesidir. Allah Rasulünün (s.a.) ha-

14) Markos, 10/23-28.

15) Çelik, Ömer, "İnsanın Modern Kimliği", *Bilgi ve Hikmet*, 1993/4, s. 11.

16) Aydın, Mustafa, "Dinin Dünyevileşme Sorunu ve Protestanlık", *Bilgi ve Hikmet*, 1993/2, s. 54-56; Ayrıca bk. Kalın, Faiz, "Kur'an ve Evrende Rölative", *EKEV Akademi Dergisi*, C. III, sayı: 2, Güz 2001, s. 142.

dis-i şerifleri de bu görüşü destekler mahiyettedir: “*Dinara kul olana lanet olsun! Dirheme kul olana lanet olsun!*”¹⁷; “*İki aç kurdun koyunlara saldırdığını düşünün. İşte bunlar; sürüye, mala, makam ve mansıba karşı hırslı olan insanın dinine vereceği zarardan daha çok zararlı değildirlere*”¹⁸; “*Her ümmetin bir fitnesi (deneme aracı) vardır. Benim ümmetimin fitnesi de maldır*”¹⁹.

Anlaşılabileceği üzere, eleştiri konusu yapılan, mal ve servetin kendisi değil, insanın ona karşı takındığı tavrın niteliğidir. Vurgulanmak istenen, ferдин mal ve servete hakim olup, mal ve servetin insana hakim olmaması gerektiği temasıdır. Zira insan, kapitalizmde olduğu gibi, sahip olduğu malın mutlak maliki değildir. Kur'an'da mülkiyet çift boyutlu olarak ele alınır:

1. Mutlak mülkiyet hakkı Allah'a aittir:

“*Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur*” (Şura, 42/4).

“*Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır*”²⁰

2. Mülkiyet, izafi olarak insana aittir:

“*Eğer tevbe edip (faizcilikten) vazgeçerseniz, sermayeniz sizindir. Böylece haksızlık etmezsiniz, haksızlığa da uğramazsınız*” (Bakara, 2/279).

“*Allah'ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyleri (başkasında olup da sizde olmayanı) hasretle arzu etmeyin*” (Nisa, 4/32).

Bu düalist anlayışla Kur'an, gerçek mülkiyet hakkının Allah'a ait olduğunu ve insana ikinci derecede bir mülkiyet hakkının tanındığını, dolayısıyla insanın sahip olduğu mal ve servetle büyüklük taslamaması, gururlanmaması gerektiği düşüncesini yerleştirerek, bir denge kurmaya çalışmıştır. Kur'an'da insan hizmetine sunulan nimetler sayıldıktan sonra çoğu yerde ‘şükredesiniz diye’ ifadesiyle anlatıma son verilir²¹. Bu da nimetlerin insana verilmesinden gayenin, salt dünyevi manada bir faydalandırma değil, ferдин nimetleri görüp istifade etmesi, istifade ederken de bu nimetlerin yaratıcısını düşünüp şükretmesi ve Allah'a daha fazla yönelip yaklaşması hedefinin olduğunu göstermektedir.

Bireyin, dinin kurmuş olduğu sistemle olan bağlarını zayıflatması veya koparması halinde, zenginlik ve servetin büyük bir felaket aracı haline gelmesi kaçınılmaz olur. Kur'an, bu duruma düşmemeleri için insanlara sürekli uyarıda bulunur. Bunun en çarpıcı örneğini Karun kıssasında bulmak mümkündür. Burada, Karun'un, inanan bir insan iken servetin onu ne derece azdırıp şımarttığı çarpıcı bir tarzda anlatılır: “*Karun Mu-*

17) Tirmizi, Zühd, 42.

18) Tirmizi, Zühd, 43; İbn Hanbel, III, 456, 460; Darimi, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl b. Bihram, *Sunen*, Daru İhyai's-Sunneti'n-Nebeviyye, Beyrut, ts., Rekaik, 21.

19) Tirmizi, Zühd, 26; İbn Hanbel, IV, 160.

20) Şura, 42/49; Benzer ayetler için bk. En'am, 6/12; A'raf, 7/128; Mu'minun, 23/84-89; Lokman, 31/26; Sebe', 34/1; Zuhuf, 43/85; Casiye, 45/27.

21) Beşer, s. 7; Sözelimi bk. Bakara, 2/172; Nahl, 16/114; Mu'minun, 23/78.

sa'nın kavminden idi de, onlara karşı azgınlık etmişti. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki, anahtarlarını güçlü - kuvvetli bir topluluk zor taşırdı. Kavmi ona demişti ki: Şımar-ma! Bil ki Allah şımarıkları sevmez... Karun; 'Bu servet ancak bende mevcut bir ilimden ötürü bana verilmiştir.' demişti" (Kasas, 28/76-78).

Başka bir ayette de şöyle denilmektedir: "Allah kullarına rızkı bol bol verseydi, yer-yüzünde azarlardı." (Şura, 42/27) Bu ifadelerle fertlerin Rableriyle olan bağlarını koparmalarına neden olan faktörlerden birinin de mal ve servet olduğu belirtilmektedir. Fakat bu tür örnekler, bizi mal ve servetin saptırmada ana unsur olduğu düşüncesine götürmemelidir. Servet, ilahi yoldan sapmanın temel unsuru olsaydı, Hz. Süleyman, Hz. Ebubekir, Hz. Osman gibi İslamı en güzel şekilde hayatlarına yansıtmış olan insanların da zenginlikleriyle sapsınmış olmaları gerekirdi²². Bu da servetin Yüce Allah'ın öngördüğü çerçevede dahilinde kullanılması halinde güzel ve faydalı bir araç olduğunu gösterir.

Yüce Allah, kendisine ait olan mal ve nimetlerden bir kısmını belli şartlarda, müslim - gayri müslim ayırımı yapmaksızın insanlara emanet olarak verip, onlardan belirli şeyleri, istediği şekilde yerine getirmelerini talep eder²³. Bu verilenlerden de sorumlu tutulacaklarını sık sık tekrarlar.

Yüce Allah, mal ve servetin birer imtihan aracı olduğunu şöyle belirtmektedir: "*Mal-larınızın ve çocuklarınızın, aslında bir sınama olduğunu ve büyük bir ecrin Allah katında bulunduğunu bilin*"²⁴.

Anlaşılabileceği üzere fert, sorumlu tutulacağı, hesaba çekileceği ve dolayısıyla servetinde sınırsız bir tasarruf serbestisine sahip olmadığı düşüncesini zihninde devamlı canlı tutmalıdır. Bu düşünce, onun sadece kendi menfaatlerini düşünmeye sevkeden egoist yaklaşımlardan kurtulmasına ve toplumun menfaatlerini de göz önünde bulundurmasına neden olacaktır. Sözgelimi serveti kaprisi uğruna tahrip etmeyecektir. Zira böyle bir durumda toplum için gerekli olan bir şeyden onları mahrum bırakacağını düşünecektir. Savurganlık edip israf da etmeyecektir. Zira israfın Allah'a ve topluma karşı bir hırsızlık niteliğinde olduğu²⁵ bilincini sürekli zihninde canlı tutacaktır.

Kur'an, insana gerçek mülkiyeti Allah'a ait olan mal ve servetinden yoksullara transferde bulunarak onlarla bölüşmesini emreder:

"Allah'a ve Rasulüne iman edin. Sizi kendisine halife kılıp sarf yetkisi verdiği şeylerden harcayın. Sizden iman edipte (Allah rızası için) harcayan kimselere büyük mükafat vardır" (Hadid, 57/7).

22) Atalay, Orhan, *Kur'an-ı Kerim'de İnsan - Meta' İlişkisi ve Çalışmanın Yeri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1993, s. 66.

23) Şeker, Mehmet, *İslam'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri*, Ankara 1987, s. 40-41.

24) Enfal, 8/28; Ayrıca bk. Teğabun, 64/15.

25) Garaudy, Roger, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, çev. Cemal Aydın, Pınar Yay., İstanbul 1991, s. 98.

Zekatın, birçok yerde dinin temel ibadetlerinden biri olan namazdan hemen sonra zikredilmesi²⁶, zekat müessesesinin önemini açıkça göstermektedir. Zekatın verilebilmesi için de servetin olması gerekmektedir. Kur'an'da bu zorunlu transferin yanında bir de isteğe bağlı olarak infak etme teşvik edilmiştir²⁷. Allah Rasülü (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Beni, (Uhud dağı kadar) altınım olsa da üç dinar dışında hepsini infak etmemden daha fazla bir şey sevindirmez"²⁸. Bu düşünceyle İslam, kapitalizmde meydana gelen sınıflaşmanın aksine, insanlar arasında maddi farkları azaltarak, insanları birbirlerine yaklaştırma hedefini gütmüştür. İslamın gayesi zenginliği kaldırmak değil, fakirliği bertaraf etmektir. Kur'an, mal ve servetçe insanların birbirinden farklı olmalarının hiçbir zaman üstünlük vesilesi olamayacağını tescil eder. Zira üstünlüğün kriterinin zenginlik ve servet değil, iman, salih amel ve takva²⁹ olduğunu belirtir.

İslamın öngördüğü zenginlik, insanı ilahi hilafet vazifesini daha mükemmel bir tarzda yapmaya götüren bir araçtır. Zira bireyin kendisini ve ailesini güzel bir şekilde barındırması, yiyecek ve giyeceğini temin etmesi, aile efradına miras bırakarak bu dünyadan göçmesi, bunları yapmamak veya yapamamaktan iyidir. Fakirlik ise, bireysel ve toplumsal boyutuyla, yok edilmesi gereken arızı bir hastalıktır. Maddi refah seviyesi düşük olan bir insan, kendisinde var olan dünyaya tabii meyil ve arzuları tatmin etme duygusundan dolayı, bu seviyeyi yükseltmeye çalışacaktır. Bunu yaparken de aşırılığa sapıp ibadetlerini terk edebilecektir. Bu ve benzeri endişelerden dolayı, hadis-i şeriflerde fakirin sabretmesi tavsiye edilmiştir³⁰. Mal konusunda seleften gelen; "Mal, mü'minin silahıdır. Allahın beni hesaba çekeceği bir mala sahip olmam, insanlara muhtaç olmamdan daha iyidir."³¹ şeklindeki rivayet de, muhtemelen yukarıda ifade edilen endişelerden dolayı dile getirilmiş, başka bir ifadeyle böyle bir yaklaşım benimsenmiştir.

Konunun toplumsal boyutu incelendiğinde de benzer bir tabloyla veya sonuçla karşı karşıya kalmanın mümkün olduğunu ifade etmek gerekmektedir. İslam toplumunun ekonomik açıdan güçlenmesi, askeri ve siyasi açıdan da güçlenmeyi beraberinde getirecektir. Bu da İslam kültürünü yayma çabalarının daha aktif bir süreç içerisinde devam etmesine yardımcı olacaktır. Kur'an-ı Kerim'de gayrimüslimlere mali yardımda bulunarak kalplerinin İslama ısındırılması gayesiyle zekatın sarf yerleri sıralanırken, bunlardan bi-

26) Sözelimi bk. Bakara, 2/43,83,110,177,277; Nisa, 4/77,162; Maide, 5/12,55; A'raf, 7/156; Tevbe, 9/5,11,18,71.

27) Bk. Bakara, 2/3,261-262,272; Al-i İmran, 3/92; Enfal, 8/3,60; Tevbe, 9/121; Sebe', 34/39; Fatır, 35/29; Hadid, 57/7.

28) Buhari, Zekat, 4; Müslim, Zekat, 34.

29) Bk. Sebe', 34/35-37; Hucurat, 49/13.

30) Bk. İbnü'l-Cevzi, Cemaluddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman, Telbisü İblis, Muessesetu'l-Kutubi's-Sekafiyye, Beyrut 1992, s. 162-163; Gazali, *Amellerin Ölçüsü*, çev. Remzi Işık, Kılıçaslan Yay., Ankara 1970, s. 184.

31) Zemahşeri, Carullah Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer, *el-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil*, Kahire 1992, I, 471-472; Nesefi, Abdullah b. Ömer b. Mahmud, *Medariku t-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil*, Eda Yay., İstanbul 1993, I, 211; Kasimi, V, 1126.

rinin de müellefe-i kulüb olduğu belirtilmiştir³². Servetin olmaması halinde bu görev yerine getirilemeyecektir. İslamın beş şartı olduğu belirtiliyorsa bile bu, zengin içindir. Fakir için İslamın üç şartı vardır. Zira o, zekat verme ve hacca gitme vazifelerini yerine getirebilme gücünden yoksundur³³.

Sonuç itibariyle, Yüce Allah, zengin - fakir ayırımı yapmaksızın bütün insanları imtihan etmektedir. Bu imtihanın niteliği, insanların dünyadaki yaşantı seviyelerine ve dünya metaı ile olan mesafelerine göre değişmektedir. Zengin, malını nereye sarf ettiği, fakir ise yokluk üzerine sabredip etmediği konusunda sorguya tabi tutulacaktır. Allah Rasulü'nün (s.a.) "*Allahum! Zenginliğin fitnesinden ve fakirliğin fitnesinden sana sığınırım*"³⁴ ifadesi her iki durumda da, insanın ilahi müstakim yoldan sapabileceği gibi, Allah'a daha fazla yaklaşım yüklediği hilafet misyonunu daha mükemmel bir tarzda icra da edebilir.

32) Tevbe, 9/60.

33) Tümer, Günay, "Günümüzdeki Dinlerde Dünya - Ahiret Dengesi", *Dünden Bugüne İslam Dünyasında Zihniyet Değişiklikleri ve Çağdaşlaşma Sempozyumu*, Ensar Vakfı Yay., Bursa 1990, s. 32.

34) Buhari, Da'avat, 38,43-45; Müslim, Zikir, 49; Tirmizi, Da'avat, 77; Nesai, İstiaze, 26; İbn Mace, Ebu Abdillan Muhammed b. Yezid, Sunen, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut 1975, Dua, 3; İbn Hanbel, VI, 57,207.